

JEDNA SITNICA IZ VUKOVA ŽIVOTA.

U mojoj se zbirci autografa znamenitih Jugoslavena, na koju ću se drugom prilikom opširnije svratiti, nalazi njemački napisani dopis Karadžićev grčkom kralju Otu iz god. 1845. Bijaše to popratnica primjerka II. sveske »Srpskih narodnih pjesama«, što ga je tada Vuk kralju priposlao.

Zanimljivi taj spis, napisan jest kaligrafički vrlo lijepo od tuđe ruke, a samo potpis jest vlastoručan. Priložen je tu i vlastoručni koncept kraljeva odgovora. Evo sadržaja, točno po originalima obih komada:

Königliche Majestät Aller-
durchlauchtigster König
und Herr!

Euer königliche Majestät haben vor einigen Jahren¹ den ersten Band der von mir gesammelten und im Druck herausgegebenen serbischen Volkslieder mit huldvoller Anerkennung anzunehmen geruht. Da nun ein zweiter Band dieser Lieder, welcher ausschliesslich Helden-Gesänge von den ältesten Zeiten bis auf die gänzliche Unterjochung der serbischen Nation, welche durch Religion, Nachbarschaft, Sitten und Geschichte der Euer Königlichen Majestät Szepter untergebenen so nahe verwandt ist, enthält, vor Kurzem erschienen ist, so wage ich es, auch diesen Band als Fortsetzung des früheren Euer Königlichen Majestät mit der demüthigen Bitte um gnädigste Annahme unterhängst darzubringen, indem ich voll Erfurcht mich zu zeichnen so frei bin als

¹ Prva je sveska ovog izdanja izašla u Beču god. 1841.

Euer Königlichen Majestät
Wien den 20 Juli 1845.

allerunterthänigster
Dr. Wuk Steph. Karadschitsch
gewesener Präsident des Belgrader
Bezirks und Stadt Magistrates.

Herr Dr. Karadschitsch. Die serbische Nation (u. alles was aus dem Leben derselben hervorquillt)² erweckt in mir eine umso wärmere Theilnahme, als sie seit Jahrhunderten durch gleiche Schicksale, gleiche Vaterlandsliebe³ u. manche andere Bande mit der griechischen verbunden ist. Demnach habe Ich den zweiten Band der von Ihnen sorgfältig gesammelten und herausgegebenen serbischen Volkslieder, in welchen die Heldenthaten der genannten Nation besungen werden, mit besonderem Vergnügen empfangen. Indem ich Ihnen dafür Meinen Dank ausspreche, versichere Ich Sie Meiner besonderen Werthschätzung.

Ihr wohlgeneigter
Athen am 6/18 April 1846.

Otto
Sr. Hochwohlgeboren
Herrn Dr. W. Steph. Karadschitsch,
gewesenem Präsidenten des Belgrader
Bezirks und Stadt Magistrats etc.
in Wien.

Mirko Breyer.

² U konceptu bijaše prvobitno Freiheits(liebe).

³ Ovo što je u zaporci, u konceptu je prekrizeno.

PUBLIKACIJE

Jireček C., Geschichte der Serben. Zweiter Band. Erste Hälfte. (1371.—1537.) (Allgemeine Staaten Geschichte. Erste Abteilung: Geschichte der europäischen Staaten. Herausgegeben von A. H. L. Heeren F. A. Ukert, ..., Herman Oncken, Achtunddreissigstes Werk: II. Band) Gotha, 1918., 8°, XVI + 288.

Na prvu svesku Jirečekove Istorije Srba izišao je čitav niz prikaza, a o drugoj svesci, koja je 1918. izašla kao posmrće, napisao je nešto veći prikaz samo J. Bidlo (Č Č H, XXV (1919.), 98.—100.), dok ostali prikazi nisu mnogo više od običnih bibliografskih beležaka. Pravih pak ocena nije niko pisao ni na prvu, ni na drugu svesku,

jer je stvarnih pogrešaka u J. Istoriji Srba veoma malo i to sasvim neznatnih, pošto se J. najbrizljivije trudio da dade prikaz istorije Srba, koji je izraden na osnovi kritične upotrebe svih izvora i savesne ocene cele literature. Način pak J. prikazivanja nije niko mogao ozbiljno uzeti za predmet naročitih ocena, jer je on — jedno — potpuno individualan, a — drugo — za prikazivanje srpske istorije kao celine ima još tako neznatan broj izdanih izvora i toliko malo detaljnih, savesnih istorijskih studija, da bi bilo nesavesno i neukusno isporodivati J. Istoriju Srba s istorijama drugih naroda, napisanim na osnovu mnogobrojnih izvora i obilne literature, i stavljati kojekakve ne-

uputne zamerke. To bi naročito kod J. bilo velika nepravda, jer je on obavio svoju istoričarsku dužnost s najvećom akribijom i dao najviše, što se sa čistom naučenjačkom saveću može dati.

U prvoj svesci svoje Istorije Srba obradio je J. onaj deo srpske prošlosti, u koji je on bio svojim samostalnim studijama najbolje upućen, dok se u ovom odeljku, koji je prikazan u drugoj svesci (1371.—1537.), morao mnogo oslanjati i na tuđa istraživanja.¹ On ih je, razume se, savesno proveravao, čak je i sam činio za pojedine odlomke detaljne studije, ali se u ovim vremenima svejedno nije mogao osećati onaki stručnjak kao u ranijim vekovima Srednjega Veka, koje je svestrano proučio.

Pred prvu glavu ove sveske stavio je J. petu i šestu glavu četvrte knjige, kao nastavak prve sveske. U petoj glavi je obradio: Državno uređenje i državna uprava. Dvor, plemstvo, sveštenstvo, varoši i trgovišta, seljaci i pastiri. Vojska. Pravo i sud. (1.—46.). To je izvod iz cele prve J. studije: Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien i iz druge, str. 1.—22. U šestoj glavi je prikazao ovo: Zemljoradnja, zanati, trgovina i financije. Društveni duhovni život. (47.—95.). To je izvod iz druge J. studije: Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, od str. 22. do kraja i iz cele treće studije. Pravi pak početak ove sveske je peta knjiga: Srednjevekovna Srbija u borbi protiv Turaka (1371.—1459.). Srpski despoti u južnoj Ugarskoj (1471. do 1537.). Počeci Crne Gore. Ona se deli na pet glava: Prva ide od Maričkog do Kosovskog boja, druga do smrti Stefana Visokog, treća do pada Smedereva, četvrta do smrti Pavla Bakića, a u petoj su prikazani: Unutrašnji odnosi Srbije u poslednjem veku pred tursko osvojenje; ovo je izvod iz četvrte J. studije: Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, koju on nije dospeo u opširnoj redakciji završiti, nego ju je onaku kakva je zaostala izdao V. Jagić, koji je, od dvanaestog tabaka dalje, vodio i korekturu ove sveske.

Raspored je, kako se vidi, dobar i slaže se s faktičnim zasjecima i preokretima u našem razvoju. J. je uopšte smišljao i raspoređivao svoj prikaz srpske prošlosti oslanjajući se ne samo na svoje znanje srpske istorije, nego i opšte. Otuda su mu i ovde vidici veoma široki, isporođivanja bogata i

¹ Mislim da je to hteo sam J. reći sa svojom intimnom beleškom: »Rein (?) zu Haus mittelalt. Bunt (?) in neuer Geschichte«, Jagić V., Josef Konstantin Jireček. Separatabdruck aus dem Almanach der Akademie der Wissenschaften in Wien, Jahrgang 1918., 67.

instruktivna i periodi srpske istorije prilagođeni opštem razvoju evropskih, a naročito susednih naroda.

Da počnem s onim što je u ovoj svesci najzanimljivije: J. se, kako sam spomenuo, specijalno bavio ranijim Srednjim Vekom, dakle vremenom obrađenim u prvoj svesci, pa ipak nema tamo gotovo strane, a da ne bi J. ostavio nerešeno po koje pitanje. Za sve slučajeve, koji su i donekle sub iudice, kaže J. različita mišljenja, bez svoga suda, samo da ne bi morao i sam sastavljati hipoteze i, eventualno, se upletati u polemiku, koje je mnogo mrzio. Ta preterana rezerviranost smeta, međutim, neupućena čitaoca i otežava rekonstrukciju istorijskih činjenica na osnovu J. razlaganja, jer je čitalac — često u najtežim situacijama — ostavljen sam sebi. Naročito pak onda deluje neprijatno J. bojažljivost i neodlučnost, kada on iznosi mišljenja istoričara, koji su o izvesnom problemu manje od njega znali, i samo su imali smelosti ili nesavesnosti da zauzmu određeno stanovište prema njemu, dok J., i pored svog bogatog znanja, ne izlazi iz svoje rezerviranosti. Takih mesta je u ovoj drugoj svesci mnogo manje, i čak ima lep broj slučajeva, gde J. sasvim otvoreno pristaje uz izvesno mišljenje i brani ga (str. 4., 112., 123., 126., 222., 268. i 272.). To je, prvo, simpatičan znak naučne evolucije, u tim godinama moguće samo kod velikih učenjaka, drugo, ima za ovo doba i više izvora i, treće, J. za ova vremena nije taki stručnjak kao za ranija, pa je zato, razume se, imao ovde i manje naučnih skrupula nego li za ranije periode.

Ovo je, bez sumnje, velika prednost ove sveske nad prvom, kao što veoma prijatno i to deluje, da je u ovoj svesci još više i bolje upotrebljena opća istorija za razjašnjenje srpske, nego li u prvoj. Osvetljenje pojedinih situacija ili čitavih serija događaja ispalo je ovde često savršeno, iako nije propraćano nikakvim nametljivim refleksijama. Sudovi pak o ličnostima nisu tako rezervirani i bezbojni, kao obično u prvoj svesci, nego su precizni, katkad majstorski složeni, čak i s izvesnom J. individualnom poentom. Tako, n. pr., ima J. očevitno veoma veliko poštovanje spram naših učenih vladara, te je još u prvoj svesci učinio izuzetak, kada je jasno izrekao svoj sud o znamenitosti Stefana Prvomučenog (koji i ovde ponavlja, 20.) i na taj način se stavio u protivnost prema uobičajenim sudovima o ovom vladaru. Ovde je pak, vođen simpatijama spram učenih i uljudenih vladara, sjajno izradio opis Stefana Visokog (123. i 181.) i Đurđa Vukovića (162.). Prema ovim uljudenim, razboritim i učenim raškim vladarima stavlja J. sirovu, nepromišljenu i neuku bosansku

vlastelu (142.), ali je svejedno ne kori direktno on, nego pušta savremene izvore, da ih oni svojim sudovima satru (126., 142., 153. i 200.).

Prikazivanje ovoga dela srpske prošlosti puno je inače nesavladivih poteškoća: Velika srpska država razbija se na množinu sitnih teritorija, čiji je čudljiv i čudan — često paradoksan — način razvijanja neobično teško pratiti. To je jedna nevolja, a druga nije manja od nje — nagla izmena zapletenih situacija. Državna srpska istorija preobraća se u teritorijalnu i vladaosku, i celi srpski razvoj u ovo vreme dobiva karakter i boju tipičnog bosanskog razvoja, s bolesnom samoživošću, prkosom i neobuzdanom željom za isticanjem; čak su i slepi ambiciozni (212.) i čak sve vladike hoće da budu samo mitropolitil (275.) Stoga je u prikazivanju nemoguće sačuvati nepretrgnut, čvrst i logičan način izlaganja. Mora se skakati iz jednoga kraja u drugi, i od jedne ličnosti drugoj, bez dovoljno motiviranih prelaza, i zato i mora ličiti srpska istorija ovih vremena ili na niz lokalnih istorijica ili na komentiranu genealošku tablicu. To se ne da izbeći, jer je u prirodi tadašnjeg našeg razvoja, i J. je — pored sve težnje za logičnim prelazima — morao često praviti sasvim mehaničke odlomke, da ne bi za ljubav stilski zgodnih prelaza stvarao veze i uticaje tamo gde ih nije bilo. Na tursku opasnost, kao na centralni problem onoga doba, obratio je, razume se, glavnu pažnju i veoma ga spretno tretirao — i kao evropsko i kao balkansko i kao naročito srpsko pitanje. Osobito mu je pak uspelo pratiti postepeno stvaranje novih teritorijalnih jedinica kao državnih središta, koja su se počela javljati već iza smrti Dušanove, a turska su osvajanja naglo ubrzala njihovo efemerno zaokruživanje i individualiziranje (142.—3.); zajedno s ovim razjedinjenjem srpske države uskravale su uz zaboravljene već oblasti i već zaboravljene stare titule (107.). Sve je to J. veoma spretno i temeljno prikazao i mnogo se trudio da utvrdi, kako je odnošaj pojedinih teritorijalnih i dinastičkih oblasti bio prema Turcima potpuno različit (268. i 274.) i kako je zavisio od turskih legitimističkih nazora. Neka se od ovih pitanja prvi put javljaju u srpskoj istoriografiji, te su za nju potpuna novina, kao što je nov i pregledni J. prikaz bežanja srpskog stanovništva ispred Turaka u masama, koji može poslužiti kao osnova za proučavanje naših prvih velikih metanastasičkih pomeranja. J. je tu išao sasvim novim naučnim stazama, dok je za proučavanje ideje o krstaškim ratovima protiv Turaka imao dobrih predradnji. Veoma je interesantno, kako oprezno J. prikazuje da je s očekivanjem zapadnjačke pomoći protiv

Turaka moralo potpuno prestati barem državno bogomilstvo u Bosni (185.), jer Zapad drukčije nije hteo davati nikakove pomoći, te su se Bogomili morali odlučivati ili za islam ili za rimokatoličanstvo; to je, međutim, već Orbini (353.) jasno utvrdio. Sasvim je u duhu celokupnoga J. rada i u stilu cele Istorije Srba, što J. pri kraju ove sveske sa žalošću utvrđuje, kako s turskom vlašću prodiru u Srpske Zemlje surovost, divljaštvo i nekulturnost u svakom pogledu, dok kulturne srpske institucije naglo nestaju ili se njihovi tužni ostaci, zajedno sa srpskim izbeglicama, rasipaju na sve strane od Turaka zaplašene i ustravljene Evrope. — Ljubljana, februara 1923.

Nikola Radojičić.

*

Dr. Josip Brunšmid: Novci gepidskoga kralja Kunimunda. (Separatni otisak iz Bulicevog zbornika.) — U ovom vrlo zanimljivom članku opisuju se četiri male srebrne parice, što su se našle u Sremu. Zaslužni naš arheolog i numizmatik Dr. Josip Brunšmid prepoznao je u njima novce gepidskoga kralja Kunimunda, koji je poginuo u ratu s Langobardima 567. godine. Kako su spomenici ranoga srednjega stoleća u nas vrlo retki, to nam je slabo poznata prošlost naših krajeva u ono doba, pa su ovi novci za nas vrlo važan nov istorijski izvor. Po njima zaključuje Dr. Josip Brunšmid, da je u ono vreme Sirmium, današnja sremska Mitrovica, bio glavnim gradom Gepida i da je u njoj tada kralj Kunimund kovao svoje novce.

V. H.

*

Ludwig Traube, Vorlesungen und Abhandlungen. Herausgegeben von Franz Boll. Bd. I: Zur Paläographie u. Handschriftenkunde. — Bd. II. Einleitung in die lateinische Philologie des Mittelalters. — Bd. III. Kleine Schriften. München 1909.—1920.

God. 1907. umro je münchenski filolog i paleograf Ludwig Traube. Njegovi daci, a među njima naročito Franz Boll, dadoše se odmah poslije njegove smrti na posao, da saberu, srede i izdadu njegov znanstveni rad, koji, ili uopće nije bio izdan, ili bijaše raštrkan po različnim strukovnim časopisima. Kod tog posla ne zaboraviše niti na predavanja svog pokojnog učitelja. Izabraše vrlo prikladan naslov »Vorlesungen und Abhandlungen« i mogahu da ga opravdaju činjenicom, da je Traube radio isto tako tačno i savjesno na svojim rukopisima, koji bijahu namijenjeni štampi, kao i na onima za predavanja svojim đacima. Ako i je to

na jednoj strani dokaz točnosti Traubeove, na drugoj je strani to i nužna potreba same nauke. Paleografija, a i njoj srodne nauke, gdje i kada god se predavaju, namijenjene su jednom malenom ali izabranom broju ljudi različitih struka, filologa, historičara, pravnika i teologa. Ali ovi ljudi, kad se jednom uhvate ovih struka, ili barem jedne između njih, ostaju joj i dalje vjerni, da naučno rade na njezinom polju ili da rezultate njezinoga rada primjenjuju svojim drugim strukama. Tom činjenicom ima nastavnik uvijek da računa: njegov rad ne smije nikada da bude samo iznašanje i tumačenje fakata, pa bilo ono i veoma duhovito, nego uputa u miran i savjestan rad. Traube je to dobro osjećao, pa je često znao na početku svojih predavanja reći: »Ich möchte nicht nur als Lehrer, sondern auch als Werber vor Ihnen stehen«. Iz čitave zbirke ovih studija i predavanja diše svježih duh čovjeka, koji je u svojoj struci radio velikim oduševljenjem, i onda, kad je radio za sebe, kao i onda, kada je radio za druge.

Znanstvenu ostavštinu Traubeovu htjeli su izdavači najprije da izdadu u pet svezaka. God. 1909. izašao je prvi svezak pod naslovom: »Zur Paläographie und Handschriftenkunde«. U njemu nalazimo Traubeovu biografiju, popis njegovih izdanih radova i pregled njegove rukopisne ostavštine pa njegovo glasovito predavanje: »Geschichte und Grundlagen der Paläographie und Handschriftenkunde«. Drugi svezak, izdan god. 1911., sadržava samo Traubeovo predavanje: »Einleitung in die lateinische Philologie des Mittelalters«. Pitanje, koje ovdje obrađuje, bilo je pitanje, koje je za njega imalo osobita čara. Traubeova je katedra na sveučilištu u Münchenu bila namijenjena u prvom redu latinskoj filologiji srednjega vijeka. On je svojim djelovanjem na tom polju vrlo lijepo pokazao, kako je korisno kad se paleografija ne spaja samo s historijom nego i s filologijom, u prvom redu s filologijom srednjega vijeka. Traube je potpuno svijestan, da je polje njegovog rada obrađeno samo u nekim djelovima, a u cjelini da nije skoro ni taknuto. Latinska mu je filologija srednjega vijeka na jednoj strani zaokružena samostalnom disciplinom, isto tako kao i staroklasična, romanska, germanska i bizantinska, a na drugoj strani i pomoćna disciplina mnogim drugima.

Treći svezak ovih predavanja i članaka ušao je u štampu god. 1914. i do konca jula bijaše doštampan osmi arak. Rat je prekinuo daljne doštampanje; nastavilo se tek u proljeće 1919. a dovršeno god. 1920. Ovom je svesku naslov: »Kleine Schriften«. Plan se čitavog pothvata promijenio. Prema prvom nacrtu treći je svezak imao da do-

bije naslov: »Ueberlieferungsgeschichte der römischen Literatur« a četvrti: »Geschichte der Halbunciale«. Tek u peti su svezak imali ući manji spisi. Sad je treći svezak obuhvatio manje spise a uz to i neke dijelove od onoga, što bijaše namijenjeno trećem i četvrtom svesku. Ovim je trećim sveskom čitavo djelo dovršeno. Manji su spisi ovako porazdijeljeni: 1. Zur alten Philologie. 2. Zur mittelalterlichen Philologie. 3. Zur Paläographie und Handschriftenkunde. Većina ovih članaka bijaše raštrkana po različnim skupnim djelima i časopisima.

Kako je od Traubeove smrti pa do izdanja ovog trećeg sveska prošlo dosta vremena, tako su izdavači morali da njegove radove donesu u sklad sa današnjim stanjem njegovih disciplina. A na ovim se poljima radilo mnogo na svim stranama svijeta. Baš se iz ovih najnovijih studija razabire, da je on svagdje priznat kao jedan od boljih predstavnika historijske paleografije.

Slovenski svijet stoji Traubeu dosta daleko. On n. pr. nema jasan pogled na slovenska pisma i ono, što o njima zna, zna samo po Goetzeovoj knjizi: »Geschichte der Slavenapostel Konstantinus und Methodius« a Karskijevu paleografiju pozna samo po Legerovom referatu u »Journal des Savants«. Mi pak možemo da u njegovim djelima nađemo mnogo toga, što trebamo i za svoje uže potrebe. Njegovo duboko prodiranje u latinsku filologiju srednjega vijeka, njegovi nazori, da su dva pisma, koja žive i na našem tlu, langobardsko-beneventansko i karolinška minuskula, pisma sastavljena iz različitih elemenata, mogu da nas potaknu da gledamo, ima li svemu tome potvrda i na našem tlu ili nema... K tome dolaze mnoge upute, kako da se popisuju i opisuju rukopisi, što je bez sumnje jedina čvrsta baza, na kojoj se može paleografski i diplomatski temeljito raditi.

Dr. Josip Nagy.

*

Cohn, Willy, Das Zeitalter der Normannen in Sizilien (Bücherei der Kultur und Geschichte, 6) Bonn und Leipzig, 1920. K. ne teži za novim rezultatima u svojoj knjizi, nego je rad pregledno prikazati normansku prošlost u Italiji na osnovu Schacka, Heinemanna i, osobito, Chalondona (La domination normande en Italie et en Sicile), za koga K. drži da je dao savršenu historiju talijanskih Normana. No mi smo još daleko od historije Normana, koja bi bila potpuna, te to mnogo smeta i proučavanju naše prošlosti u Jadranskom primorju, koja je jako zavisila od Normana i planova prema našim zemljama koje su drugi od njih primili. K. knjizica tu ne može sama biti od

pomoći, ali je njoj dodan veoma opširan spisak izvora i literature o normanskoj prošlosti, koji su, od dobre česti, veoma važni i za našu historiju. Zbog toga spiska K. knjigu, koja je inače samo stilsko vježbanje, ovdje i spominjem, jer je doista veoma koristan.

N. Radojčić.

*

Srbija — muzej sredovječne umjetnosti. (»Novo Doba«, Split, VI, 291.) Sve do najnovijeg doba, umjetnost sredovječnoga Orijenta bila je zastrta tamnom koprenom. Mislilo se da je kršćanska umjetnost rođena u Rimu, a jedva se je sporedna uloga pripisivala i Istoku. U posljednje doba počelo se dublje da proučava umjetnost starog Vizanta, istražio se je kršćanski Egipat, otkrile su se razne freske u Kapadociji. Po svim tim najnovijim otkrićima, zaključilo se je, da kršćanska umjetnost ni u čemu ne duguje rimskom geniju već da je ona djelo grčkog genija i široke imaginacije. Prije ovih otkrića ne bi se nitko bio usudio, da ovo potvrdi, kako o tomu dobro piše Emil Male u predgovoru knjige »L'Art religieux du XII. siècle en France«. Tek pred par godina unijelo se je prilično svjetla u umjetnost sredovječne Rusije, a u najnovije doba i Srbije. Za taj rad najviše moramo da zahvalimo ruskom profesoru Okunevu, koji se je poslije pada carističke Rusije uvelike bavio istraživanjem starih samostana i crkava po staroj Srbiji (a bio je u to vrijeme honor. profesor na filozofskom fakultetu u Skoplju. Poslije morade u Prag).

Nova praška revija »Slavia«, posvećena znanstvenom istraživanju slavenskih naroda, donijela je veoma interesantan članak: »Serbskija srednevekovja stenipisi«. Autor članka bivši profesor univerze u Odesi prof. Nikolaj Okunev, bio je sekretarom ruskog arheološkog instituta u Carigradu. Taj je institut imao najbogatiju knjižnicu o znanosti i umjetnosti Orijenta, te je ujedno izdao mnogo zanimljivih publikacija. Iz njegovog članka u praškoj »Slaviji« izlazi na vidjelo, da Srbija ima mnogo umjetničkog blaga.

Znanstveni interes oko pravoslavnog crkvnog slikarstva od XIII. pa do XV. stoljeća pobudio se je tek u najnovije doba Ruski arheološki ustav izdao je 1906. god. album mozaika cariogradskog hrama Kahrje-Džami, a 1910. god. izdaje Gabriel Millet album sa 152 reprodukcije freska iz starogrčkog hrama u Miptri. Okunev i Georgijevskij pisali su o freskama i ikonografiji ruskoj i kavkaskoj, pa su u to vrijeme donijeli prve vijesti i o freskama starih srpskih hramova. Miljukov i Pokrišin dokazivali su da postoji umjetnička veza između slikar-

stva tog doba, pa je na temelju toga bila odmah zapažena sličnost tih radnja sa radnjama rane talijanske Renesanse. Već su Kondakov i Ajnalov upozorili na sličnost toga slikarstva, no oni nisu poznavali stare srpske freske, po kojima se zapravo može da izreče sud o slikarstvu XIV. stoljeća na istoku Evrope.

U Srbiji i Makedoniji sačuvalo se je oko 40 hramova sa freskama iz XIII., XIV. i XV. stoljeća; skoro polovina tih freska ostala je dobro sačuvana bez ikakve obnove. To su u većini hramovi, koji su poslije sloma srpske slobode ostali prepušteni svojoj sudbini. U drugim hramovima u kojim je život i poslije srpskog pada redovito tekao — n. pr. u Studenici i Peći — te su stare slike obnovom mnogo pretrpjele. Bogatstvo sredovječnih spomenika pravi Srbiju muzejem sredovječne umjetnosti. Starosrpske freske uvelike se razlikuju od mozaika i freska X. i XII. stoljeća; u njima vidimo nove kompozicije liturgijskog karaktera.

Profesor Okunev u svom članku u tančine objašnjava, kako se ove kompozicije spajaju u cikluse — ciklus o Bogorodici, o Kristovom djetinjstvu itd. Ovdje se vidi razvitak ikonografskih osebina, n. pr. Sv. Trojstvo uobrazuje se jednom jedinom postavom sa tri lica, apostol Petar, kako obim rukama drži hram nad glavom (u manastiru Gračanici). Ove se ikonografske osebine ovdje po prvi put otkrivaju. Na slikama se opaža neka oživjelost; one nisu onako stroge, nepomične i ukočene, kako je to prije bilo običajno: postave su u njima nekako gibljive i tvore žive skupine, nu, još ostaju bez ikakve »igre lica«. Lica su još uvijek nepomična, a u tome ima veoma malo iznimaka. Da se taj nedostatak odstrani, uzimlje se u pomoć gestikulacija i poza. Nastaje sada kao neko »očovjekočivanje«, a to se osobito dobro vidi na slici Bogorodice (u Studenici), pa i sva lica anđela dobivaju neku osobitu graciju. Ostalo je sve pri starom, samo se je promijenila faktura lica.

Sve ove osebine srpskog slikarstva naziva prof. Okunev »slikarskim traženjem« slikara XIII.—XV. stoljeća. Ako je ovo traženje imalo kakav uspjeh, onda taj leži u prvom redu u tome kako grade figuru. Kod slikara XV. stoljeća opaža se osobita sklonost da rade ne više pojedine figure nego čitavo mnoštvo ljudi. To najbolje vidimo kod »Uzašašća Bogorodice« gdje se, osim običnih postava, vidi još veliko mnoštvo ljudi i žena (u hramu sv. Nikole u selu Čučer).

Vrijedno je nadalje da se spomene razvitak arhitektonske stafaže u slikarstvu XVIII.—XV. stoljeća: to je nerealna, često sasama fantastična arhitektura bogata detaljima, nu ipak sa dobrim poznavanjem arhi-

tektonskih forma i s nekim klasičnim duhom koji iz njih izbija. Stalnom dekoracijom te arhitekture jesu razne draperije. Kostimi u glavnom zadržavaju stare forme. Karakteristično je njihovo šarenilo i to po dostojanstvu dotične osobe. Odijela žena i djevojaka odlikuju se osobito svojim šarenilom. Najrealističnije crte nalazimo kod starih srpskih kraljeva koji su odjeveni skoro jednako kao i vizantinski carevi. Istu karakteristiku nalazimo i kod različitih velmoža i biskupa. To su skoro njihove fotografije sa individualnim crtama. Osobito se ističe galerija tih fotografija iz XIII. stoljeća, gdje su sa kraljevima postavljeni i srpski arhiepiskopi od Sv. Save do Eustahija, za doba kojeg su te freske i bile učinjene.

Ako je pozadina slike pejzaž, onda nalazimo nove crte. Nalazimo tu sami kraj, bez arhitekture, sa nešto stabala ili gora. Tim načinom dobivaju stabla realniju sliku. Gore nemaju više okruglih vrhunaca, one su strme, a njihovi vrhunci nisu napravljeni u stilu ruskih i grčkih freska iz XV. i XVI. stoljeća. Kod srpskih freska pozadina je modra, a to znači nebo.

Srpske freske možemo da razdijelimo na nekoliko škola. Prvu glavnu skupinu sačinjavaju najstarije uspomene: ostaci freska Uspenskog hrama (Uzašašće Bogorodice). To je stara vizantinska umjetnost, pa ako na njima ima osečina novog sloga, to je sasama nezavisno od Italije. U drugu skupinu spada Kraljev hram u Studenici i sve freske koje se osim toga nalaze još u Gračanici, Ljubotenu, Čučeru i u Dečanima. Treću skupinu tvore freske iz kraja XIV. i prve polovice XV. stoljeća u sjevernom dijelu Srbije: Ravanici, Kalevici i Manasiji. Kod tih opažamo mnogo talijanskih crta, pa je jasan utjecaj talijanskog slikarstva na sredovječnu srpsku umjetnost.

Iz ovog cjelokupnog istraživanja profesor Okunev zaključuje, da je u XIII., XIV. i XV. stoljeću na Balkanskom poluostrvu postojao umjetnički pokret, kao što je postojao u ono doba i u Italiji, a taj je možda na Balkanu počeo dosta prije nego li u Italiji. Utjecaj talijanskog slikarstva rane renesanse da je prodirao i na Istok, no i ovdje se je provađao potpuno nezavisan umjetnički rad u sastavljanju novih kompozicija, u ikonografiji i u oblasti čisto umjetničkoj.

*

Родословне таблице српских династија и властеле. Написао Др. Алекса Ивић. Друго, знатно допуњено издање. Београд 1923.

Auktor je doskočio veoma važnoj historioografskoj potrebi u nas, a zapravo je to prvi pokušaj na ovom području naših dosta

oskudnih pomoćnih historijskih disciplina. Dok se na hrvatskoj strani valja ispomagati još uvijek Wurzbachovim leksikonom i Bojničićevom heraldikom, dotle je dr. Ivić, profesor nacionalne historije na subotičkom pravničkom fakultetu, posljiše svog eseja o srpskoj sfragistici (1910.) dao sada osnovu za srpski genealogijski zbornik, što bi ga valjalo izdati zajedno sa hrvatskim i slovenačkim, kao jedan od najprečih priručnika našim povjesničarima, već i zbog toga skupa, što se iz rodoslova vlasteoskih obitelji vide te srpsko-hrvatsko-slovenačke veze u davnini, kada nije ni izdaleka bilo tvorbe za državnu formulu SHS. Pokraj bibliografskog pitanja za ekonomiju budućega studija nema sumnje, da je to najotvorenije pitanje.

Dr. Ivić sam napominje, da mu je bilo stalo »da potakne stručnjake, da sada, kad imaju pregled svih članova srpskih dinastija, učine svoje »primedbe i ispravke«. a jer je »ovo prva publikacija te vrste kod nas Srba, pa se već i radi toga ne može od nje zahtevati potpunost i nepogrešivost«. U tablicama su pak obrađene ove dinastije: Nemanici, Kotromanici, Mrnjavčevići, Lazarevići, Balšići, Brankovići, Kosače (Hercegovići), Crnojevići, Jakšići, Bakići, Petrović-Njeguši, Obrenovići i Karadorđevići.

Jos. M-ć.

*

Marinesco, Constantin, Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg (Mélanges de l'école romaine en France, 1923). U velikoj literaturi o Skenderbegu mi učestvujemo mnogo manje nego što važnost njegova doba za razumevanje naše prošlosti zaslužuje. Đačka studija N. Vulića o Skenderbegu je zastarjela (izišla je 1892.), a rasprava Il. Rucarca o Đurđu Vukoviću i Skenderbegu (Letopis Matice Srpske, 212) obrađuje samo jednu mistifikaciju iz istorije Skenderbegove. No stranci su dali odličnih studija o velikom albanskom junaku, za koje se držalo da su, bar uglavnom, iscrple sadržinu njegovih napora. Šada je, međutim, M. s dokumentima: arhiva u Napulju a naročito u Barceloni (Archivo de la Corona de Aragón) rasvetlio mnoge nejasne strane Skenderbegova doba i ispravio čitav niz pogrešnih nazora o njemu. Osobito je znamenit M. prikaz odnosnosa Alfonsa V, kralja Aragona i Napulja, prema Skenderbegu u vezi sa smelim planovima orijentalne politike ovođa vladara. Studija M. se ne sme predvideti u proučavanju našeg XV. stoleća, a za bogate archive u Napulju i Barceloni moramo uvek držati na umu da za našu istoriju nisu nikako iscrpeni.

N. Radojčić.

*

Vladimir Tkalčić, Pacifikal biskupa Luke u riznici zagrebačkog Kaptola. (Posebni otisak iz Bulićeva Zbornika.)

Prije svoje etnografske epohe dugogodišnji kustos zagrebačkog muzeja u arheologijsko-historijskom odjelu kao da je u članku gornjega naslova htio uspostaviti vezu sa prvotnim svojim naučnim prugama, a u drugu ruku ganuti iz nepokretnosti onaj kolosalni slikovni materijal, što ga je sam — naš najvrjedniji stručnjak i praktičar u naučnoj fotografiji — snimio iz zagrebačke kaptolske riznice, ali godinama već leži neobrađen.

Ma da je auktor zbog svoje mnogostrane već legendarne zaposlenosti još uvijek podalje od publiciranja rezultata svoja studija, ipak se i u ono malo radova i u naučnom saobraćaju s njime razabira golema raznolika i duboka muzeološka naobrazba, koja će, čini se, i nadalje ostati neiskorišćavana poradi organizatorskog posla i sijaset tehničkih poslova, što bi ih u zagrebačkom etnografskom muzeju mogle vršiti i sasvim osrednje, manipulativne, kacelarijske sile, ali ih — nema.

O dragocjenostima riznice zagrebačkog Kaptola premalo je pisano s naučne strane (dr. Kršnjavi, dr. Bojničić), a moguće i zbog toga, što do današnjega čuvara njezina, g. dra. Lj. Ivančana, nije bilo ni pokušaja za naučno-kritičan inventar i katalog. Ipak se eto rođak glasovitog i prezagrebačkog historika Iv. Tkalčića uslobodio dirnuti to sačuvano blago bar za formu uže naučne publike, kadno im vlasnici ne mare za popularizaciju u šire kulturne slojeve.

Tokom XIII. stoljeća zamijenio je u rimokatoličkoj crkvi »pacifikal« (oskulatorij) prijašnji međusobni vjernički »cjelov mira« za vrijeme mise. Tako nastade »instrumentum pacis«. »To je bila manja pločica, koju bi se izrađivalo od različenoga materijala a uresilo znakom krsta, likom Isusovim, kasnije likom Bl. Djevice, crkvenoga patrona i tako dalje, te bila valjda već od početka snabdjevena na stražnjoj strani prihvatom. Da bi joj se povećala nabožna vrijednost, stavljalo bi se u nju relikvije«. No ovako sprovedeni »cjelov mira« u vrijeme rimokatoličkih misa izrodi u vijernika takmičenje zbog prvenstva, tko će kada doći na red, pa jer se nemilo po crkvama viđao antagonizam klasno međusobno neprijateljskih i oprečnih vijernika, Crkva je, potom, ukinula opću upotrebu pacifikala. Tako su oni danas u punom smislu riječi relikvije, antičviteti. G. Tkalčić opisuje pacifikal zagrebačkog biskupa Luke Baratina, rodom Šegedinca (1500.—1510.), a od njega se u kaptolskoj riznici čuvaju i druge dragocijnosti. Taj pacifikal je gotička zlatarska radnja arhitektonske strukture (kao prozor). Ukrašen je pak renesansni (akantusov

vijenac, kruškoliki plodovi te unakršteno vrpce), pa najzvjence nanizani dragulji, biseri, hijacinti, safiri, onda ametist, hrisolit i rozete. Na stražnjoj strani gravirani su likovi Bogorodice i arhandela Gabrijela. Oboje stoji na stupu, što još uvećava dojam arhitektonske kompozicije. Auktor detaljzira zatim ostale dijelove pacifikala metodom skroz naskroz naučnom, zadržavajući se naročito emajlnim slikarijama pričvršćenih zlatnih pomičnih pločica. Ovim pacifikalom služilo se do 1910. te je ponešto zbog toga i oštećen. Auktor datira opisani predmet sa drugom polovinom XV. stoljeća i konstatuje, da je onda u XVI. stoljeću spojen s jednim pridođatom.

Radnja g. Tkalčića može da bude prototip budućim radnjama iz područja uporednoga materijala, a to joj, očevidno, podvostručava vrijednost. Jos. M—ć.

*

Dr. Božo Cvjetković, Dubrovnik i Petar Veliki. (Posebni otisak iz »Bulićeva Zbornika«.)

Pisac, o čijem je specijalitetu bilo već spomena među referatima o stručnim publikacijama u 4. sv. N. S. (II. str. 81.), nastavio je seriju studija daljnjim člankom citiranog naslova. To je priloga za poznavanje našeg narodnog udjela u općepovijesnom zbivanju rečenoga razdoblja, pa se upoznaje prve rusko-južnoslovenske efektivne dodire, a u drugom redu tipični već materijal za osebujuće, baš diplomatske, baš dubrovačke odlike u vanjskom politiziranju Dubrovnik.

Čim se Rusija »evropejizirala«, slovjenke veze političke naravi odmah su nastupile. Tako n. pr. da su pomorcima hiperproduktivni a po sebi, inače, tada još pasivniji naši obalni krajevi pri moru naveli u rusku službu naše sunarodnjake (Mato Zmajević, potonji admiral baltičke mornarice; Jeronim Natalić i Ivan Tudizić). Krajevi turskog carstva su nas spajali, a protivnost otomanskom imperijalizmu i magnetizovali. Sve podvlačenje slovjenki rasnoga momenta u tim dodirima valja posmotriti samo kao dekorativ i učvršćenje zajednice interesa protiv Turaka, i u vidu ekspanzije ruskooga pravoslavlja zbog hegemonije, i zbog prirodnog teženja ka Dardanelima i dalje u slobodnija mora. A Dubrovnik, trgovački, vidi u novoj petrovske Rusiji novo područje i nove mušterije. Daleki protektor, koji će tući turskog silom-protektora komšiju, tako su zamamljive, da je riskiranje sa ruskim simpatijama poslije Poltave vrijedno, ma da će se prema Turcima valjati držati kao u doba Ligã u XVI. stoljeću. Od velepjesni Ignjata Gradića »Plam sjeverni«, od ruskooga odgovora cara Petra iz Javorovja i njegova severozapadno-balkanskoga manifesta slijedi ustanak Crnogoraca (Miloradović). A u to se

porodi opasnost crnogorske ustaške invazije i među dubrovačke »pučane«, a za ovu slobodu vlastelini, jasno, ne htjedoše znati, te se stadoše osiguravati mobilizacijom i na toj fronti. Nego, piše dr. Cvjetković: »Usto je dubrovačka vlada slala Turcima i hrane i strjeljiva. Ali njoj ne bijaše ni nakraj pameti, da se omrazi Crnogorcima i s njima združenim uskocima. Štoviše, ona prihvati sve miti, da ih što bolje uzima na sebe. U tu svrhu prodavala je i njima hranu i oružje, prah i olovo, pa je na taj način držala ustaničke čete daleko od svojih granica. Tako je Dubrovnik od ove druge akcije crpio trostruku korist gledom na novčanu dobit, obranu medaša i simpatije Petra Velikoga. Naravno je bilo, da je dubrovačka republika sve ovo radila kriomice, mimo Turske; o svemu ovome nijesu smjeli oni ni čuknuti. Te bi turske oblasti eventualno nabasale na ovakav te kakav prenos zaire i bojne džebane ustanicima, dubrovačka će vlada uvijek otkloniti bilo koju odgovornost u tome poslu, jer je to radio taj i taj dubrovački podanik protiv izričitoj zabrani svoje vlade. Stoga će vlada postupati protiv njemu po domaćim zakonima i kazniti ga. Kazna bi u ovakovim slučajevima bila takova značaja, da bi vlada kojega od domaćih skitnica strpala u tamnicu i javila turskim vlastima, da je krivac već u groznim samicama ispod kneževskoga dvora dotično u tvrđavi Bokaru. Međutim pritvorena domaća skitnica bio bi tako ugodno smješten i nahranjen, da bi zahvaljivao nebesima, što će barem nekoliko dana biti pod krovom uz obilnu hranu i dar u novcu«. No valjalo se faktično pred Turcima opravdavati. A u stvari, ni Dubrovčanima, a pogotovo se Mlečanima nije sviđao ruski utjecaj na Balkanu, te im bi i drag neuspjeh Crnogoraca i ustaša. Venecija je, šta više, ucijenila i Miloradovićevu glavu.

Sad slijedi dalje akcija Jove Crnojevića, u kojoj se opet ogleda umnost dubrovačke diplomacije. Zatim dolazi pacifikacija Numan paše Čuprilića, preobrat u mletačkoj politici, njeno kooperiranje s Crnogorcima, pa sam tursko-mletački rat 1715.—1718. sa požarevačkim mirom i poslije toga ustaljenje poznatog izoliranog razgraničenja Dubrovnika, koje dr. Cvjetković doista zgodno naziva »labudskim pjevom dubrovačke diplomacije«.

Auktor završava svoju studiju diplomatskim udjelom car Petrovog »dvorskog savjetnika i ilirskog grofa« Save Vladislavića, neuspjelom akcijom za zidanje pravoslavne crkve u Dubrovniku i deklaracijom poniznosti ruskomu caru. Radnja nosi sva već prije istaknuta obilježja Cvjetkovićeve pera, a naročito je u kompoziciji odličan prelaz od događaja događaju.

Jos. M.-ć.

*

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Izdan od Fr. Bulića i M. Abramića. God. XLV. Bulletin d'archéologie et d'histoire Dalmate. Publié par Fr. Bulić et M. Abramić. Année XLV. Split. Narodna tiskara 1922. Doštampan 24. maja 1923. Str. 207, 28, 36 i s V tabla.

Za malo, pa će se navršiti pola stotina, što je počeo izlaziti Bulletin d'archéologie et d'histoire dalmate, naučni časopis zbog talijanskog jezika i rimske arheologije evropskoga glasa, a sada u 45. svojoj godini pretvorio se on u »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«, pretvorio se svojim imenom u našu reviju. Svoj značaj nije dakako ni malo promenio, pa kao i prvo, tako je i sada pun talijanskih, hrvatskih, transkubskih pa i nemačkih članaka, u kojima bilo naši, bilo pak inostrani naučni radnici iznose nova arheološka i istorijska istraživanja.

Osvrnemo li se na naučne rezultate u »Vjesniku«, maći ćemo u njemu najpre nekoliko arheološko-epigrafskih članaka. Prvi je od njih izveštaj Bulića o iskapanju u Solinu kod Porta Caesarea i kod Pet Mostova 1916. i 1917. godine. Našla se tada onde jedna lepa statua Heraklova, jedan basrelief, što prikazuje Ahileja na Skiru, našlo se nekoliko nadgrobnih rimskih napisa, nekoliko rimskih ara s napisima a, osim toga, još i dosta ulomaka raznih rimskih napisa. Novi epigrafski materijal s rimskih sepulkralnih spomenika donosi se i u članku »Trovamenti antichi nella località detta Rižinice a Salona«, a takav je spomenik i neizdani napis nađen na Dujmovači. Na ove epigrafske članke nadovezuju se dva dodatka s ispravcima, zatim članak o napisu nađenom na severu groblja u Manastirinama, dok se na samo iskapanje u Solinu nadovezuje Bulićev članak: »Arheološke iskopine u Solinu i presušenje solinskog blata rijeke Jadr«. U beležici »Trovamenti antichi suburbani a Salona« govori g. Bulić o sarkofazima iz terakote, što su nađeni uz temelje crkve sv. Mihajla arhandela 1922. godine. Isto tako u članku: »Trovamenti antichi intorno il Palazzo di Diocleziano a Split (Spalato)« priopćuje Bulić, da se 1921. godine kod sela Sukošana (S. Cassian) našlo na antikne grobove i na ostatke Dioklecijanovog vodovoda, što je vodio vodu s izvora reke Jadr u Palaču. U područje klasične arheologije spada i rasprava M. Abramića o rimskome reljefu, što je nađen u Solinu kod Pet Mostova, a prikazuje Ahileja na Skiru. Autor opisuje sam reljef, što potiče s nekog rimskoga sarkofaga i govori o priči, što je na tom reljefu prikazana. Prilog arheologiji doistorijskih predmeta u našim krajevima donosi u svom članku Martin Hell: »Eine Bronzezeit aus Cattaro«. Tu je autor publicirao jednu brončanu sje-

kiru, što se za rata našla u Kotoru, a predočuje nam sekire, što su u kasno brončano doba bile obične u zapadnom delu Balkanskog poluostrva. Napokon moramo uz arheološke članke u »Vjesniku« spomenuti »Drago kamenje (geme)«, »Opis glinenih svjetiljaka« i »Popis umjetnina« što je sve nabavljeno za arheološki muzej u Splitu 1922. godine, a konačno i Index Epigraphicus ovoga godišta »Vjesnika«.

Prelazeći na istorijske priloge u »Vjesniku« nailazimo najpre na kulturnoistorijski zanimljiv članak, u kome o. fr. Antonin Zaninović određuje doba, u koje bi napisan trogirski evanđelistar. Dok su paleografi, obazirući se samo na spoljašnji izgled ovoga spomenika držali, da potiče iz IX.—XII. stoleća, to je autor u sadržaju tog evanđelistara naišao na podatak, kojim sigurno određuje, da je on nastao tek u XIII. stoleću i to ne pre 1228. godine. U članku »Illyrica de gente Petrus« kuša Bulić na temelju tradicije, što se sačuvala u selu Zakotovcu na poluostrvu Pelješcu ustanoviti, da je Petar, koji je 422.—435. godine sagradio baziliku sv. Sabine na Aventinu u Rimu bio rodom iz porodice Žitkovića u Zakotovcu. — Miroslav Premrou u članku »Notizie archivali riguardanti la storia della Dalmazia« obelodanjuje dva akta 16. stoleća iz vatikanskog arhiva i iz arhiva kongregacije de propaganda fide te pomoću njih dokazuje, da lingua Jadertina nije bio dalmatski, nego hrvatski jezik. U članku »K o je bio Sertonaco Anticano« dokazuje B. Desnica, da istorik, koji se krije pod tim imenom nije bio Bračanin Michieli, jer mu nije poznata niti topografija Dalmacije, a niti jezik, pa je verovatno, da je to ipak anagram imena padovanca Antonia Santacroce. Bulić u »Pridodatku toponomastici dalmatinskoj« tumači imena nekih mesta u Dalmaciji, što su postala od svetačkih imena. Napokon nalazimo kao I. prilog »Vjesniku« posebnu istorijsku studiju Marka Perojevića: »Ninski biskup Teodozije (879.—892.)«. Autor razmatrajući crkvene odnose onog doba u nas izvodi, da je »episcopus Chroatorum« u početku bio korepiskop, koga je u Hrvatsku slao akvilejski patrijarha onako, kako je solnogradski nadbiskup u Sloveniju slao korepiskopa, koji se nazivlje »episcopus Sclavorum«. Prema tome je »episcopus Chroatorum« bio hrvatski narodni biskup bez označene biskupije, a podložan mu beše ninski archipresbiter, poglavica crkve i klera u Ninu. »Hrvatski biskup« najviše je imao posla u Ninu i onamo se svraćao, a s vremenom se onde i stalno nastanio, uzevši za svoju rezidenciju glavni grad hrvatske države. Ovom je prilikom dobio naziv ninski biskup, a sva je prilika, da za

to nije dobio dozvole i priznanja iz Rima, a iz Akvileje se nije tomu prigovaralo, dok je priznavao patrijarkinu jurisdikciju. Ovakvo dolazi autor konjunkturama na temelju izvora do novih shvaćanja o postanku i o pravnim odnosima ninske biskupije i njenih biskupa.

No u »Vjesniku« ne nalazimo samo arheološke i istorijske rasprave, nego nam on pruža i mnoštvo bibliografskoga materijala i to bilo posebne bibliografske studije o pojedinim naučnim pitanjima, bilo pak izvratke iz stranih naučnih dela o nama, ili pak obilne ocene i prikaze arheoloških i istorijskih publikacija. Tako je članak »L'epitaphe d'Apronia de Salone« prikaz rasprave, što ju je napisao član Akademije Clermont Gambeau o maloj nadgrobnoj steli Aproniji iz Solina, što se našla u Sofiji i na kojoj je uklesan zanimljivi grčki napis. U članku Nave Liburna iznose se iz Comptes Rendus podatak o liburni iz druge pole IV. stoleća. Zeilerov članak »Sur les Basiliques géminées de l'Illyricum« je opširan referat o njegovoj važnoj raspravi o dvostrukim bazilikama, što su se našle na čitavom području Ilirika, u Puli, Trstu, negdašnjem Virunumu, Solinu, Duklji i drugde, a potiču iz ranoga srednjega veka. Kod tih dvostrukih bazilika je druga crkva katkada malena, pa se čitava građnja stala tumačiti tako, da su ove male sporedne crkve uz samu baziliku služile kao »Reliquien-Kirche«, no kako ima tih bazilika, gde su ove građevine jednako velike, kao što su to one u Akvileji i Solinu, to ovo tumačenje nije dostatno. Neki su mislili, da su te dvostruke crkve nastale u vezi s ambrozijanskim ritom, no tome se mišljenju protive one, što su nesumnjivo starije od vremena sv. Ambrozija. Moglo bi ih se dovesti i u vezu s koncilom u Ankserre, na kome se zabranilo u isti dan na jednom oltaru služiti dve mise. Stoga se počelo graditi dve crkve jednu uz drugu, jer u jednoj crkvi tada nije bilo u običaju podizati više oltara. No tome se pak shvaćanju protivi pismo pape Lava Svetoga od 445. godine, kojim on nalaže, da se misa u jednom danu ima toliko puta ponoviti, koliko je god potrebno, da je svi redom čuju. Napokon spominje Zeiler, da su ovako građene na istoku Pantokratorova bazilika, danas Karije džamija i Hagios Andreias, danas Hodža Mustafa pašina džamija, obe u Carigradu i Canliklise kod Čeleta u Kapadokiji. Sve u svemu ne čini se, da se ne bi moglo naći tumačenje, što bi rešilo problem tih crkvi blizanica, no bilo bi dobro, da istraživači o njima iznesu nove podatke. — Pod natpisom Recenzija prikazuje o. A. Posinković vrlo simpatično poznatu paleografsku studiju dra. Viktora Novaka »Scriptura beneventana« te ističe, da su na razvoj uglaste glagolice uz beneven-

tanu djelovali i drugi faktori, od kojih on naročito upozoruje na goticu. Osim toga on još ističe, da bi beneventanu najispravnije bilo nazivati montekasinskim pismom, jer na Monte Cassinu je to pismo nastalo, odanle se i rasprostranilo svetom. — U članku »Contributo alla biografia dell' Arcivescovo di Spalato Andrea Gualdo« upozoruje Bulić na knjžicu dra. Ruđera Guerrierija, u kojoj se ispravljaju neki navodi o životu ovog splitskog nadbiskupa. Zatim donosi Bulić nastavak svojih opsežnih bibliografskih podataka o pitanju solinskih mučenika. Taj bibliografski prikaz imat će da sakupi sav materijal o solinskim mučenicima bio on gde mu drago publiciran. — Jedan od najinstruktivnijih prikaza u »Vjesniku« je veliki članak, u kom dr. Ljubo Karaman ocenjuje čitav niz novijih publikacija o historiji umetnosti u Dalmaciji. Na neke od ovih publikacija Karaman se opširno osvrnuo te je, ocenjujući ih istaknuo svoje nazore, druge je pak samo prikazao, a one manje samo zauspit spominje. Prikazujući najpre članak Monneret de Villarda napisan još g. 1914. u »Archivio storico lombardo«, u kojem ovaj poznati istraživač dalmatinske arhitekture u Dioklecijanovom Mauzoleju u Splitu gleda orijentalnu građevinu, Karaman ističe, da je ovo novo autorovo naziranje isto tako malo uverljivo, kao i ono predašnje, da Dalmacija duguje sve svoje spomenike Italiji. Stanovitom podudaranju građevina raznih zemalja općenitiji su razlozi, a uvek nije ni moguće ni potrebno sve slične građevine dovoditi u uzročnu vezu. Druga nova knjiga Karl M. Swoboda: »Römische und romanische Paläste, Wien 1919. vidi opet u Dioklecijanovoj palači rimsku carsku vilu te je tumači razvojem rimske građanske, a ne vojničke arhitekture, a takovo shvaćanje, na što je bio upozorio već Birnbaum u Ravennská arhitektura i Rozpravy české akademie, Swobodinom je radnjom potanko razloženo i dokazano. Rasprava Kutschera-Woborskog O. v.: »Das Giovanninorelief des Spalätiner Vorgebirges«, što je izašla u »Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes«, Wien 1918. iznosi vrlo zanimljive podatke o utecanju antike na umetnička dela srednjega veka u Dalmaciji, a naročito ističe činjenicu, da je antika u Dalmaciji neposredno uticala na umetnike još u XV. stoleću, što očitopokazuje reljef sv. Ivana Evanđeliste pred kapelicom sv. Jure na zapadnoj strani Marjana kod Splita. Zatim Karaman opširno ocenjuje Folnesicsev katalog minijatura u dalmatinskim rukopisima. U njemu se u glavnim crtama razabire razvoj talijanske minijature, ali i istorijski tečaj kulturnih i političkih prilika Dalmacije. Folnesics je sav materijal svrstao prema bibliotekama i

arhivima, a poredao ga hronološki. Kod svakog kodeksa on donosi opis i istorijat, a same minijature opisuje potanko uz reprodukciju svih većih slika i različitih inicijala. Karaman veli, da se doduše ne može ustvrditi, da je Folnesicsov popis potpun, no novo nađeni spomenici ne će bitno promeniti opću sliku dalmatinskih minijatura, jedino datiranje pojedinih spomenika na temelju njihovih stilskih karakteristika nije pouzdano, pa bi bilo bolje u ovakovom općem delu, kao što je ovo, zadovoljiti se tek generalnom oznakom stila, čim se i onako dosta određuje vreme. U kratkom prikazu Haberlandtovog bogato ilustriranog dela: »Volkskunst der Balkanländer in ihren Grundlagen erläutert, mit 26 Tafeln und 40 Textabbildungen. Wien 1919. Karaman tek ističe, da autor pokazuje pučku umetnost na Balkanu kao kompleksni rezultat ukrštanja kulturno istorijskih prilika i umetničkih utecaja od preistorije do baroka i rokokoa. U publikaciji »Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes« Wien 1917. obelodanio je u prošlom ratu poginuli K. Kovač u raspravi: »Nikolaus Ragusinus und seine Zeit« dokumentarni materijal za dubrovačko slikarstvo XV. i XVI. stoleća. Uz mnoge ostale rezultate uspeo je autoru na osnovi iznesenih dokumenata identificirati Nikolu Dubrovčanina sa slikarom Nikolom Božidarevićem te tako stvoriti istorijsku podlogu, na kojoj će se moći ispitivati umetničko delovanje ovog slikara. Proučavanje arhivalnog materijala, kako je to učinio Kovač u spomenutom delu važno je i poučno i za opću kulturnu istoriju, jer otkriva prilike, u kojima su živeli umetnici onoga vremena. Osim toga, dobro opaža Karaman, takovo istraživanje otkriva veliki broj domaćih radnika na polju umetnosti, pa je očitopokazuje oni stvorili one brojne slike naših crkava, a ne prekomorski glasoviti majstori, kako to lokalna tradicija obično tvrdi. Arhitekta Čiro Iveković u svom članku: »Značajke graditeljstva ranoga srednjega vijeka u Dalmaciji«, što je izašao u I. sveski »Narodne Starine« zastupa nazore o autohtonom razvitku graditeljstva u Dalmaciji, te naročito ističe, da su tipični oblici gradnje u vreme ranoga srednjega veka s interesantnim oblicima svodova, nastale radi nestašice drvene građe u Dalmaciji. Karaman naprotiv u svojoj oceni ističe primitivnost gradnje i neznatne dimenzije građevina iz doba hrvatskih narodnih vladara. Malene zgrade doduše često nasleđuju arhitektonske tipove svoje blize okoline, no baš toga radi imadu tek lokalno značenje. Osim toga, nastavlja Karaman, takovih malenih crkvice nalazimo i po ostalim krajevima Evrope, te ove naše crkvice ne moraju da budu ni svedoci originalne

domaće umetnosti, ni svedoci utecaja dalekoga istoka. — Ocenjujući Vasićevo delo: »Arhitektura i skulptura u Dalmaciji od početka IX. do početka XV. veka. Crkve«, Karaman ističe, da će kritički katalog, u koji je autor svrstao spomenike radi nestajšice predradnja biti pogrešan. Kako pak sve tvrdnje predašnjih istraživača nisu naučno proverene, to su i autorovi zaključci netačni, a napokon sam Vasić prebrzo i olako zaključuje i odviše sistematizira. Dakako da je posledica toga rasparčavanje spomenika u proizvoljne periode gradnje, no uza sve omaške Vasićeva je knjiga prvi pokušaj u nas, da se na osnovi dosadašnje literature prikaže umetnost u Dalmaciji u srednjem veku. Spomenivši ukratko još neke manje publikacije još se Karaman zabavio knjizicom, što ju je napisao u Zadru 1922. godine profesor Bruno Bersa: »Ricerche sulle origini della chiesa di S. Donato in Zara«. Protivno svim dosadašnjim istraživačima tvrdi autor, da je sv. Donat u Zadru podignut u VI. a ne u IX. stoleću. To svoje mišljenje temelji on na općim kulturnim i političkim prilikama u Dalmaciji u ranom srednjem veku i na nekim predromanskim građevnim oznakama na samoj toj crkvi. Karaman naprotiv iznosi, da su sve te oznake posve sporedni detalji i da se njima uopće ne da ustanoviti vreme postanka sv. Donata, a što više političke i kulturne prilike u Dalmaciji za ranoga srednjega veka Bersa je uopće krivo shvatio. Stoga se Karaman vraća staroj zadarskoj tradiciji, da je crkva sv. Donata nastala u IX. stoleću, što potvrđuje i karolinški karakter te građevine. Nakon opširnoga prikaza novih publikacija Karaman donosi još i bibliografiju knjiga i rasprava, što su u zadnje vreme štampane o dalmatinskoj političkoj i kulturnoj istoriji, to važniju, što se u našoj nauci bibliografija retko nailazi. Napokon valja spomenuti i nekrologe naučnim radnicima, koji su svojim naučnim delovanjem u vezi s Dalmacijom.

Dok smo prvi prilog »Vjesnika« spomenuli među raspravama, drugi je prilog »Izvešće o djelatnosti Pokrajinskog konzervatorskog Ureda za Dalmaciju za god. 1922.« U njemu je opet čitav niz članaka: o inventarizaciji spomenika u Dalmaciji, pobuda za poboljšanje građevnih prilika u pokrajini, o akciji proti izvozu starina van pokrajine, o osnivanju lokalnih starinarskih društava, o javnim natpisima kao spomenicima, o popravljanju spomenika, o zaštićivanju spomenika, o oštećivanju i uništavanju spomenika, o Dioklecijanovoj palači u Splitu te istorijat osnova za regulisanje južnog pročelja Dioklecijanove palače u Splitu. Već iz samih tih natpisa razabire se čitav program jednoga kulturnog rada, vidi se, da bi zbog važnosti same stvari bilo upravo nužno, da se

delovanje Konzervatorskog Ureda, u vezi s delovanjem ostalih naših institucija za čuvanje istorijskih i umetničkih spomenika zasebno raspravi i prikaže u »Narodnoj Starini«.

Istaknuvši doista obilati sadržaj »Vjesnika« spomenućemo, da se u njemu arheološki članci i kulturno istorijski i referati isprepliću. Usred knjige, među naučnim raspravama nailazimo na dodatke i ispravke štamparskih grešaka negde već na prvim stranicama odštampanih članaka, iza nekrologâ i opet se redaju naučne rasprave, u čitavoj knjizi ne nalazimo nikakovog sistema, nikakovog reda, osim što je jedan članak iza drugoga štampan. I onda još ovo: kad čitamo, da među tolikim dragocenostima, koje se čuvaju u Riznici Zborne Crkve sv. Ivana u Trogiru i u knjižnici ondešnjeg preč. kaptola..., onda doista ne znamo, gde se čuva starinski medatirani Evangelistar, da li u riznici ili u knjižnici... U drugom pak jednom članku čitamo: »... slučaj oltarske mense u kapelici sv. Kaja kraj Solina, koju sačinjava sarkofag s prikazom Heraklovih truda«. Poznato je doduše, da je Heraklo kod kraljice Omfale morao uzeti preslicu u ruke i obući dugačke ženske skute, no da je taj junačina imao čak trudove, o tome ni mit ne će ništa da kazuje, a u našem »Vjesniku« dobio ih je sve zbog aljkavosti jezika. — Čini mi se, da je to trebalo spomenuti naročito sada, kad je »Vjesnik« ušao u novi život, kad će se broj njegovih čitatelja nesumnjivo povećati i proširiti i na naše krajeve izvan Dalmacije, pa je vrlo nezgodno, da za tako vrednu knjigu treba upravo poseban studij, dok se čovek snade u onom moru članaka ili pak da jezične ili stilske omaške ne samo smetaju, nego upravo ne dopuštaju precizno razumevanje.

V. Heneberg.

*

»Južna Srbija« (Јужна Србија). Naučni i beletristički časopis, koji izlazi u Skoplju od 15. marta 1922. pod uredništvom vrijednih javnih radnika Gliše Elezovića, profesora skopske Učiteljske Škole i Milana Čemerikića, direktora Banke »Vardar«, donio je pored čisto književne i političke građe najviše članaka za historiju i kulturu Jugoslavije, naročito za naše južne krajeve. Gliša Elezović, Gazi-Baba — Ašik Čelebija. (»J. S.« br. 1.) — Sjevero-istočno od Skoplja nalazi se brežuljak i na njem turbe. To se mjesto zove Gazi-Baba i o njemu se pričaju različne bajke. Autor utvrđuje da je pod turbetom sahranjen bivši u XVI. stoljeću doživotni kadija u Skoplju turski pjesnik Ašik Čelebija (1517/18.--1570/71.) koji je zaslužio naziv »Gazi« t. j. pobedilac, valjada time, što je opjevao turska junaštva. Autor slika njegov literarno historijski portret.

Dr. Rad. M. Grujić, »Skoplje u prošlosti«, (»J. S.« br. 1—3 i posebno.) (Vidi: »Narodna Starina« br. 3.)

Dr. Grgo Novak, Skoplje—Split. (»J. S.« br. 1.) — Autor na osnovi ranije nepoznatih i sačuvanih u rukopisu dokumenta mletačkog arhiva dei Frari utvrđuje veliki značaj Skoplja u trgovini krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća, pa i Splita, koji je počeo da igra u ovo doba ulogu, važne tranzitne točke za trgovinu Mletaka sa balkanskim poluostrvom. Članak sadržava interesantnu građu za historiju naše privrede i kulture.

Toma Smiljanić, »Iz oblasti Reka«. (»J. S.« br. 2 i 6.) — Prvi članak govori o prošlosti i porijeklu stanovništva Mijačkoga kraja. Drugi članak o prošlosti i postanku naselja u gornjoj Reci. Oba članka, naročito drugi sadrže dosta dobrih historijskih pa etnografskih podataka o ovim zabačenim našim krajevima.

Dr. Grgo Novak, »Don Frane Bulić«. (»J. S.« br. 2.) (Kratka karakteristika prilikom 75-godišnjice gosp. Bulića.)

Dr. Sima Trojanović, Šaronjanje kod Srba«. (»J. S.« br. 2.) — Izašlo je i posebno. (Vidi »Nar. Star.« sv. 3.)

Milan Čemerikić, »Imovinski odnosi za vreme Muslimana«. (»J. S.« br. 3.) — Ove bilješke su ostatak jednog rada, koji je autor prije rata spremao, ali je većim delom propao. Bilješke su korisne za orijentiranje u privrednoj i pravnoj historiji južnih krajeva za vreme turske vladavine.

Gliša Elezović, »Puške Arnautke«. (»J. S.« br. 4.) — Autor je prikupio silesiju arheoloških i etnografskih podataka, kojima je utvrdio značaj reči »puška arnautka«. To je puška izrađivana krajem XVIII. i tokom XIX. stoljeća od Srba, puškara iz Peći, Đakovice, Prizrena i drugih poznatih područja puškarskog zanata.

Dr. Miha Kostić, »Spaljivanje Skoplja 26. i 27. okt. 1689.« (»J. S.« br. 4.) — Autor daje »na osnovu savremenih izvora čitav historijat toga spaljivanja Skoplja, obraćajući naročitu pažnju na opis grada i njegova stanovništva neposredno prije požara«. Događaj taj ispričan je i analiziran u vezi sa historijom pohoda g. 1688.—1689. uopće.

Petar Kostić, »Listići iz dalje i bliže prošlosti«. (»J. S.« br. 5.) — To su kratki prilozi za historiju Prizrena i okoline počevši od XVIII. stoljeća, a u njima su u prostom ali lepom obliku ispričane poznate i nepoznate stvari, najviše o turskim zulumima i o kulturno-nacionalnom radu.

Dr. Grgo Novak, »Zrinjski i Frankopan«. (»J. S.« br. 5, 6.) — Popularno predavanje u dvorani filozofskog fa-

kulteta inicijativom Skopskog Naučnog Društva na uspomenu dvaju hrvatskih mučenika.

Dr. Sima Trojanović, »Naši Šopovi«. (»J. S.« br. 6.) — Kratka bilješka o postanku Šopova i Topluka. Autor ističe hipotezu pečeneško-slovenskog porijekla Šopova i navodi nekoliko etnografskih podataka i fakata u prilog svoje hipoteze.

Vojin Hadži Popović, »Prilozi za prehistoriju Južne Srbije«. (»J. S.« br. 6.) — Autor u vezi sa nizom veoma korisnih refleksija o velikom značaju Balkanskog poluostrva i posebno naših južnih krajeva (gotovo sasvim nepoznatih u ovom smislu) za preistorijska istraživanja, objavljuje niz svojih dragocениh bilježaka i opažanja naročito iz bliže okoline Skoplja.

Milan Čemerikić, Geografski i ekonomski značaj Skoplja. (»J. S.« br. 7.)

Jezgrovita karakteristika geografskog i ekonomskog položaja Skoplja u vezi sa istorijskim činjenicama i faktima.

Dr. Grgo Novak: prikaz F. Bulić, Stridone. Roma 1920«. (»J. S.« br. 7.)

Gliša Elezović: »Znameniti muslimanski grobovi u Skoplju«. (»J. S.« br. 10.)

Ovo je mali prilog za istoriju i topografiju Skoplja i za to ga unosimo u našu bibliografiju i ako govori o znamenitom turskom mudracu pesniku i skopskom kadiji XVI. st. Vejsi efendije grobu, koji se sa velikim pietetom čuva u Skoplju.

Gliša Elezović Turski izvori za našu istoriju. (»J. S.« br. 11, 12, 19., 20., 23., 24., 25., 26. i 27.)

»U istraživanju podataka o našoj prošlosti«, veli autor: »naši su se istoričari najmanje obraćali na turske izvore, ma da je naš život bio vekovima isprepleten životom osmanliskih osvajača. Po našem mišljenju turski izvori po svojoj važnosti dolaze odmah iza naših domaćih izvora«. Dosadašnje prenebregavanje turskih izvora autor objašnjava jakom mržnjom našeg življa prema Turcima — osvajačima i zulumčarima. Autor hoće da iskoristi svoje temeljno poznavanje turskog i arapskog jezika, da da prevod i komentar nekolicine »vakufname« t. j. muslimanskih povelj-tipika povećih zadužbinâ. Po njima, prema tvrđenju g. Elezovića naročito možemo rekonstruisati sa dosta verovatnosti »materijalnu kulturu našeg naroda 15., 16., pa i 17. veka«. Autor obraća pažnju na srpsko poreklo mnogih ktitora pojedinih velikih vakufija. Iza ovih uvodnih primedaba autor publicira (dakako sa komentarom) sledeće dokumente: »Šerijatski budžet vakufa Mehmed Bege sina Ishak Begova u Tetovu (1461. ili 1462. god.) (»J. S.« br. 11.—12.) »Vakufiju Džamije Kjebir Mehmed Celebije« (»J. S.« br. 19. i 20.) (po rukopisu XV.

st. starinskim turskim jezikom pisanom i odnosi se na Tetovo). »Vakufija Gazi Jahja pašine džamije u Skoplju«, (g. 1503. po prepisu iz g. 1551./8.) («J. S.» br. 23.—27.)

Avr. N. Popović: O postanku Kosovske Mitrovice («J. S.» br. 12.)

Svetosavski govor na osnovi dokumenata sa interesantnom dopunom uredništva, koja se odnosi na Kosovo. (Izvadak iz putopisa Evlje Čelebije, u kojem spomenuti su kosovski junaci narodne pesme).

Hp. (Vojin Hadži Popović) prikaz »Narodne Starine« br. 1. («J. S.» br. 13).

Luka D. Gazikalović: Srpska škola 1867. god. u Peći. («J. S.» br. 13).

Ovaj prilog Uredništvo štampalo je uz sledeću napomenu: »Stari Hadži Luka D. Gazikalović, mumdžija iz Peći poslao nam je ove radove za štampu. Mi ih i objavljujemo kao interesantan priložak za poznavanje onoga doba i onoga trenutka, kada su stari neškolorani učitelji zamenjivani novima. A to, što pisac ove uspomene nema druge škole do osnovne, to u toliko više podiže u očima čitalaca i njega i učitelja mu (nekoj Milana Popovića iz Srema) uz dobro naučne povesti, koje slede«.

(Anonim) »Maleš i Maleševci« («J. S.» br. 14.)

Uredništvo se popratilo ovaj prilog za etnografiju i geografiju južnih krajeva sledećom napomenom: »Ovaj rad jednog bivšeg egzarhijskog učitelja poslao nam je g. Gligorije Drakalović, školski nadzornik. Dajemo mu mesto zbog mnogostrukog interesa koji i on predstavlja, ne samo radi naučnog proučavanja Maleša...« Maleš je kotlina, koja se nalazi oko izvora reke Bregalnice.

Petar Kostić, Sima Andrejević-Igumanov («J. S.» br. 15).

Dosta opsežna biografija — karakteristika ovog znamenitog nacionalnog radnika sa više izvrsnih, ranije uštampanih, dokumenata.

Milan Čemerikić, Prizrenske proslave («J. S.» br. 15.)

Opšta karakteristika značaja i rada Prizrenske Božoslovije prilikom njene 50 godišnjice.

Dr. Sima Trojanović, Jedinstvo narodnoga duha («J. S.» br. 16.) Izašlo je i posebno. (Vidi: »Nar. Starina« sv. 3.)

Pukovnik N. »Kumanovska bitka« («J. S.» br. 16.)

Kratak pregled kumanovske operacije sa stratežijske i taktičke tačke gledišta.

Dr. Rad. M. Grujić, »Seljak u staroj srpskoj državi« («J. S.» br. 171).

Opšti pregled stanja sela i seljaka u privredno-financijskom i pravnom pogledu za doba Nemanica. Članak oštampan je i

u narodnom kalendaru »Srpsko Kolo«, Zagreb 1923.

Rista Ognjanović: »Galičnik« («J. S.» br. 17 i 18.)

Kratka ali jezgrovita etnografska-geografska studija o ovom zabačenom kraju, a pisao ju je odličan poznavalac i rođeni Galičanac. Ođštampana je i kao posebno izdanje.

Dr. S. Trojanović, Prikaz knjige »Bosna i Hercegovina«, Izdala Sarajevska sekcija udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekta. Sarajevo 1922. («J. S.» br. 9.)

Marko P. Cemović, Iz uspomena na Prizrensku Božosloviju. («J. S.» br. 20.)

Autor bijaše dak ove znamenite nacionalno-prosvjetne ustanove, pa priča vazdan živopisnih i zanimljivih stvari o životu Božoslovije gg. 1889.—91.

Dr. Stj. Kuljbakin, »Za istoriju Markova manastira«. («J. S.» br. 20.)

Autor referira studiju ruskog slaviste A. M. Selišćeva, nasljednika prof. V. N. Ščepkina na katedri slavistike u Moskvi, »Записъ горнопореканца« štampana je ova studija u izdanju »Ученые Записки Высшей школы« г. Одессы т. II.

Aleksije Jelačić: prikaz prof. dr. T. Taranovskog »Uvod u istoriju slovenskih prava«. (J. S.» br. 21.)

M. Đ. Milojević: prikaz Slobodana Jovanovića »Druga Vlada Miloša i Mihaila« (1858.—1868.) («J. S.» br. 21.)

Vojin Hadži Popović »Jedan graditelj na prestolu: Kralj Milutin«. («J. S.» br. 22.)

Uz opću karakteristiku doba Nemanica i kralja Milutina posebice, autor je skupio podatke o njegovim građevinama.

Vojin H.-P. (Hadži Popović): »Jedno iskopavanje u manastiru Banjskom 1915. godine«. («J. S.» br. 25.)

Autor je skupio poznate, ali rasparčane historijske podatke o ovom manastiru i kritički izdao zanimljive pr. bilješke o iskopavanju, koje su izvršili tamo g. 1915. gg. Milutin Popović, šef mesne kontrole i Đoka Matić, okružni načelnik. Nađen ženski kostur — to su najvjerojatnije posmrtni ostanci kraljice Teodore majke Dušana Silnog.

Dr. Mita Kostić, »Arnautska naselja u Sremu«. («J. S.» br. 27; »Politika« br. .)

Autor popularizira i ponešto dopunjuje i sređuje ranije već poznate podatke o interesantnim različitim pogledima o arnautskim selima u Srijemu; u Hrtkocima i Nikincima, čije je stanovništvo već gotovo sasvim pretopljeno u Srbe i Hrvate, a vodi svoje poreklo od arnautskih emigranata katolika plemena Klimenata, koji su došli u Srijem početkom XVIII. stoljeća.

Vojin (H. Popović) H. P. »Narodna Starina« br. 2. prikaz. Naročito su istaknuti članci gg. dr. Nika Županića i dr. Vlad. K. Petkovića. (»J. S.« br. 27.)

Dr. Sima Trojanović, »Narodno pamćenje«. (»J. S.« br. 27.)

Autor je skupio bogatu i raznovrsnu, pa i jugoslovensku folklorističku građu za ilustraciju jačine narodnoga pamćenja.

Gliša Elezović, »Dervendžije, jedan prilog za historiju našeg naroda pod Turcima.« (»J. S.« br. 28.)

Autor na osnovi različite, poglavito nezidane građe (fermani sultanski sačuvani u selu Tresančetu, napr.) proučava dervendžijski red. Dervendžije su jedna vrsta privilegiranog pod Turcima srpskog stanovništva, čija glavna dužnost bijaše čuvanje dervena, stražarskih utvrđenja, klisura i puteva.

P. Kostić, Srpska Pravoslavna crkveno-škol. opština u Prizrenu. (»J. S.« br. 29.)

Članak iznosi 14 strana i sadržaje golemu količinu zanimljivih podataka o uređenju radu i prošlosti pravoslavne srpske crkveno-školske opštine u Prizrenu i o Srbima u Prizrenu od početka XIX. stoljeća. Članak je vrlo dobro dokumentiran i važan je za poznavanje stanja srpskog življa pod Turcima u statističkom, privrednom, prosvjetnom i crkveno-historijskom pogledu. Iz članka dobivamo jasnu sliku velikih i uspešnih napora srpskih nacionalnih radnika i njihovih velikih žrtava.

S. Kuljbakin, Proces postepenog cepanja Slovenstva. (»J. S.« br. 29.)

Mali popularni člančić znamenitog učenjaka prikazuje u općim potezima proces postepenog cepanja Slovenstva u lingvističkom pogledu. Ima podataka, razume se, i za Južne Slovence.

Gl. Elezović, Sokolari i Sokolarstvo. (»J. S.« br. 30/31.)

Zanimljiva historičko-etnografska izvanredna studija u kojoj ima dobrih podataka i za jugoslovenske zemlje.

»Moje robovanje u Turskoj, od Bartolomeja Gjurgjevića«. Sa latinskog preveo: St. Orhanović. (»J. S.« br. 30., 31.)

Prevod sa izvjesnim napomenama glave B. Gjurgjevića »Quomodo captivus deductus in Turciam« iz knjige njegove »Bartholomeus Georgius Panonius: De ritibus et differentiis Graecorum et Armeniorum« po izdanju dra. Franca Kidriča »Bartholomeus Georgijević Mitteilungen« II.

Marko P. Cemović, Moje Cveti 1883. god. (»J. S.« br. 30., 31.)

Autor priča tužnu priču o tomu, kako je turski kajmakan u Beranima na Cveti god. 1883. odveo prevarom iz Berana uhvaćenog zbog lažne optužbe, da buni narod, oca piščeva Pantu Cemovića, narodnog prvaka. Dramatizam priče pojačava se time, da se ova nesreća desila baš onog dana, kada je Panta morao da bude oslobođen. Autor pripočeo je dragocen dokument — molbu narodnih starešina Valiji Kosovskom u korist uhvaćenih prvaka.

Fr. Kidrić, Običaji Turaka u XVI. veku (Bartolomej Georgijević). (»J. S.« br. 32/33.)

Najbolji poznavalac »jerusalimskog poklonika« XVI. stoleća daje uvod za prevod Georgijevićevih radova o Turcima, koje sprema Uredništvo »Južne Srbije« i daje pregled života i rada B. Georgijevića.

Dr. Grga Novak, Austriskoevropski diplomatski spor zbog Beogradske tvrđave (1858.—1859.). (»J. S.« 32.—37.) Nastavlja se.

Al. Jelačić.

*

»Гласник Географског Друштва«. Sveska 7. i 8. Beograd 1922. — 4°

Kvalitativno i kvantitativno zamašna publikacija, u kojoj se pored Cvijića i njegove »škole« javljaju i inostrani i mnogi domaći saradnici. Obasiže 364 strane. Cvijić publikuje 2 rasprave u kojima obrađuje opće pitanje snežaničke i ledničke erozije, odnosno abrazione oblike jadranske obale. Idući stopama svog velikog učitelja Borivoje Ž. Milojević saopštava opažanja o glečerskim tragovima u oblasti Vlasulje, Bioča i Kručice pa na Raduši, Cimeru, Satoru, Troglavu i Velebitu. N. Košanin izvješćuje o vegetaciji rugovsko-metohijskih planina. E. de Martonne saopćuje rezultate svojih istraživanja o morfologiji rudnih planina u rumunskom Banatu. Fritz Kerner v. Marilaun donosi raspravu o morfološkim i hidrografskim prilikama Srednje Dalmacije. U antropogeografskom i etnološkom dijelu (koji nas ovdje naročito zanima) javlja se dr. Aleksa Ivić u tri navrata s prinosima istorijsko-geografskim važnima naročito za našu nutarnju migraciju u prošlosti. Dr. Rad. M. Grujić obrađuje srpsko-hrvatsko naseljavanje po Štajerskoj počevši od XV. stoljeća amo. V. Skarić raspravlja o imenima bosanske vlastele u današnjoj toponomastici. Dr. R. Jeremić donosi podatke o poreklu stanovništva tuzlanske oblasti; Dragiša Lapčević bilješke o poreklu stanovništva u sjevero-zap. Srbiji; Ljub. Stojanović bilješke i uspomene iz mjesta Stare Užice iz g. 1865.—1875. Rad. Uskoković opisuje manastir Kovilje. Svetozar Tomić u formi mono-

grafije obraduje stočarstvo i preradu mleka kod Srba. Inž. Ferdo Lupša tretira pitanje o ekonomskom značaju naših veza sa Dalekim Istokom. Baron Francis Norcsa u sintetičnom prikazu govori o primitivnim drvenim plugovima na Balkanskom poluostrvu. Dr. Viktor Dvorski prikazuje privredu u Čehoslovačkoj. Više nego samo referat vanredan je instruktivan prikaz dra. Jovana Erdeljanovića o Niderlovu djelu »Slovanské starožitnosti«.

Iza ovih rasprava i članaka slijedi Pregled geografske literature sa brojnim prikazima različitih domaćih i inostranih publikacija iz područja geomorfologije, opšte geografije, klimatologije i hidrografije pa antropogeografije i etnologije.

U Bilješkama naročito je interesantan rezultat popisa stanovništva u našoj državi od g. 1921. uspoređen s onim prije svjetskog rata, pa s podacima popisa drugih država.

Sveska završava sa nekrologom velikom metereologu i klimatologu Juliju Hahn-u († 1. X. 1921.) iz pera P. Vujevića te s popisom članova »Geografskoga društva« u g. 1922.

I ova je sveska »Glasnika« afirmacija snage »Geografskog društva« i njegova odbora na čelu s osnivačem drom. J. Cvijićem, koji je znao da svojim neobičnim sposobnostima naučenjaka i čovjeka skupi oko sebe u domovini i van nje bez obzira na nacionalitet velik niz uvaženih saradnika i pomagača. Tek je, dakako, želja, da među njima bude sada i Hrvata i Slovenaca više, nego što ih je dosad.

V. T.

*

Српски етнографски зборник, издаје С. К. Академија, књ. XXVI. Насеља и порекло становништва, књ. 14: Српска насеља у Русији: Нова Србија и Славено-Србија од Др. Мите Костића. Београд 1923. 136 стр. са једном мапом у прилогу.

Na osnovi opsežne, pretežno bečke i karlovačke arkivalne građe sa nešto građe ruske, g. dr. Mita Kostić, upotrebivši i golemu štampanu literaturu, dao je veoma zanimljivu studiju iz historije srpske kolonizacije u Južnoj Rusiji. Temelj njegov dostaja je siguran, kao i navod, zato i naučni rezultati također sigurni i od nesumnjive vrijednosti i po srpsku i po rusku narodnu historiju, pa i po državnu historiju Habsburške monarhije i međunarodnih odnosa XVIII. stoljeća. Ono što je najsigurnije, najopsežnije i najzanimljivije u celoj monografiji, to su strane posvećene socijalno-političkoj i čisto političkoj pozadini emigracionog pokreta, politički habsburške vlade u tom pitanju, odnosima Petrogradske i Bečke vlade i spoljašnjim događajima i psihologiji cijelog pokreta. Mnogo manje nas zadovoljava ono, što se tiče historije i folkloru srpskih naselja u Rusiji. Tu stoje za odgovor otvorena mnogobrojna pitanja na koja treba tražiti građu u ruskim centralnim i lokalnim arkivima. Nadamo se, da će g. dr. Kostić, ili pak tko drugi uzeti na sebe taj zamašan, ali veoma interesantan posao proučavanja ove neobjavljene građe.

Izlaganje g. dra. Kostića živahno je i jezgrovito te njegova knjiga pruža poučnu i prijatnu lekturu ne samo za stručnjake, nego i za obrazovane čitaoce uopće.

Vidi prikaze u »Srpskom Književnom Glasniku« 1923. i u »Južnoj Srbiji« br. 40.—41. Al. Jelačić.

DAROVI »NARODNOJ STARINI«

11. »Hrvatska Eskomptna Banka« u Zagrebu	D 1500	13. G. Zvonimir Veršić, Zagreb	D 7
12. Poglavarstvo kr. slob. grada Osijeka	D 2000	14. G. Ivo Cibilić, Aleksandrija (Egipat)	D 100